

پاسخ سوالات پرسش و پاسخ کتاب تفسیر موضوعی نهج البلاغه ویراست دوم مصطفی  
دلشاد تهرانی

|   |                                      |
|---|--------------------------------------|
| ۲ | بخش اول آشنایی با نهج البلاغه.....   |
| ۳ | بخش دوم : معارفی از نهج البلاغه..... |
| ۳ | فصل اول: خداشناسی.....               |
| ۴ | فصل دوم: پیامبری و پیشوایی.....      |
| ۶ | فصل سوم: حقوق‌شناسی.....             |
| ۷ | فصل چهارم : اندیشه سیاسی.....        |
| ۸ | فصل پنجم: سیره سیاسی.....            |
| ۹ | فصل ششم: کمالات انسانی.....          |

## بخش اول آشنایی با نهج البلاغه

چرا سید رضی برای مجموعه گزیده‌ای از آموزه‌های امام علی (ع)، عنوان نهج البلاغه را برگزید؟

سید رضی چنین اظهار داشت که پس از تمام شدن تحقیقاتم، چنین دیدم که نامش را نهج البلاغه بگذارم؛ زیرا این کتاب درهای بلاغت و سخنوری را به روی بیننده خود می‌گشاید و خواسته‌هایش را به او نزدیک می‌سازد. هم دانشمند و هم دانشجو را بدان نیاز است، و هم مطلوب سخنور و پارسا در آن وجود دارد، سید رضی بیشتر از زاویه فصاحت و بلاغت و ادب به سخنان مولی می‌نگریسته و بیشتر نظرش را جلب می‌کرده است. از این رو نام مجموعه را نهج البلاغه نهاده است.

۱. آیا عصر زندگی شریف رضی در به وجود آمدن نهج البلاغه و ساختار و انتخاب مطالب آن تأثیر داشته است؟ بررسی کنید و جواب آن را بیابید.

قرن چهارم هجری - روزگار شریف رضی و عصر تالیف، قرن پر تلاطم و دارای فراز و نشیب بسیار و تحولات علمی بی نظیر بوده است. با کاهش نسبی و تدریجی تسلط مطلق خلافت در قرن ۴/ چهارم هجری ملل و اقوام و افراد امکان شکوفایی استعدادها و باروری اندیشه‌ها را یافتند. در این اوضاع و احوال بود که اثر بی نظیر نهج البلاغه به دست سید رضی ظهور یافت. یعقوبی، مورخ قرن دوم اظهار می‌کند: مردم در زمان او چهارصد خطبه از امیر مومنان علی (ع) را به خاطر داشتند و در میان آنها رایج بود و آنها را در سخنان خود به کار می‌بردند. مسعودی هم که در قرن سوم و نزدیک به قرن چهارم بود، همین طور می‌نویسد. مشخص است در قرون دوم، سوم و چهارم چه میزان از کلام امام علی (ع) در میان مردم رایج بود و سید رضی برای نهج البلاغه از آنها استفاده کرده است.

۳. چه ویژگی‌های شخصیتی سید رضی زمینه‌ساز تألیف نهج البلاغه بوده است؟ وی از وجوه مختلف شخصیتی، یعنی وراثت، تربیت، کرامت، عزت، معرفت و حکمت انسانی کم نظیر است. او از خاندان علویان بغداد متولد شد و از جانب پدر به امام هفتم و از مادرش به امام چهارم امام سجاد (علیه السلام) می‌رسد.

۴. آیا نهج البلاغه به جز تقسیم‌بندی مطالب به سه بخش خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها، دارای نظم خاصی در تألیف است؟ اول خطبه‌ها دوم نامه‌ها و پیغام‌ها و سوم کلمات حکمت آمیز و موعظه‌ها را انتخاب کردم و هر یک را در بابتی مستقل قرار دادم، چه بسا قسمتهای نامتناسب در این سخنان آمده زیرا در این کتاب نکته‌های شگفت و قطعه‌های درخشان را برگزیدم و قصدم هماهنگی و نظم تاریخی و پیوستگی میان سخنان نبوده است.

۵. آیا تمام آنچه شریف رضی در بخش خطبه‌ها و یا نامه‌ها آورده است خطبه و یا نامه‌است؟ اگر پاسخ منفی است، بررسی کنید که چرا غیر خطبه‌ها و یا غیر نامه‌ها را در این بخش قرار داده است؟ اگر پاسخ منفی است بررسی کنید که چرا غیر خطبه‌ها و نامه‌ها را در این بخش قرار داده است؟ خیر - شریف رضی در سخنان خود می‌نویسد؛ هرگاه سخنی از امام علی (ع) در مورد بحث و مناظره یا پاسخ سوال و یا منظوری دیگری بود که به آن دست یافتم، ولی جز هیچ یک از این سه بخش نبود، آن را در مناسب ترین و نزدیک ترین باب نامه، نامه، خطبه و حکمت‌ها قرار دادم.

۶. آیا نهج البلاغه می‌تواند راهنمای زندگی امروز بشر باشد؟ نهج البلاغه به تبع قرآن کریم، بیانگر ارزش و ضد ارزش‌ها و راهنمای انسانی و جوامع انسانی به ارزش‌های الهی - انسانی، و نشان دادن روش‌ها و خط مشی‌های درست برای رساندن انسان و جوامع به مقصد و مقصود و دور کردن آنان از به کارگیری روش‌های باطل و فرو غلطیدن در راه‌های نادرست است. تعالیم نهج البلاغه راهی است برای شکوفایی استعدادهای انسانی در جهت کمال مطلق.

## بخش دوم : معارفی از نهج البلاغه

فصل اول: خداشناسی

پرسش و پژوهش

### ۱. خداشناسی در نهج البلاغه از چه سنخ خداشناسی است و شاخصه‌های آن چیست؟

انسان هرگونه که خدا را یابد، خود را آسان می‌سازد، تا عبد به خصلت معبود درآید. آنان که خداوند را خودکامه، خشن و بی‌قانون تصور کند حکومت، مدیریت، سیاست و روابط اجتماعی مناسب این فهم رو می‌کنند

### ۲. این سخن که «محور اندیشه دینی، خداشناسی است» چگونه در نهج البلاغه قابل تبیین است؟ محور اندیشه دینی

خداشناسی است و اساس رسالت پیام آوران الهی این بوده است که انسان را با حقیقت هستی پیوند دهند و اندیشه خدا باوری را به مردمان عرضه و ترویج و تثبیت کنند، زیرا خدا باوری درمعنای صحیحش چنان تحول در همه شئون زندگی آدمیان ایجاد می‌کنند که همه چیز را در جهت تعالی دگرگون می‌سازد.

۳. چه مواردی دیگر از خداشناسی در عینیت زندگی را می‌توان در نهج البلاغه یافت؟ ۱. امنیت روحی ۲. نفی گردن فرازی و تکبر و تجبر ۳. توجه مسئولیت انسانی ۴. وارستگی و پروا پيشگی ۵. عدالت پیشگی و ظلم ستیزی ۶. استقامت و پایداری ۷. آزادی و آزادگرایی.

### ۴. چرا و چگونه ایمان به خدا ضامن آزادی انسان از غیر خداست؟

تازمانی که انسان به حقیقت هستی روی نکند و دل به خدا نبندد، در بندگی غیر خدا به سر می‌برد و طعم آزادی حقیقی را نمی‌چشد. انسان، آزاد از غیر خدا آفریده شده و شایسته نیست جز در برابر خدا سر خم کند و گوهر آزادی و آزادگی خود را ارزان بفروشد؛ تلاش پیام آوران الهی این بوده که آدمی را از دام بت‌ها و هر معبودی جز خدا نجات دهد و به بندگی حق، یعنی آزادی مطلق برسانند.

### ۵. پیدا و پنهان بودن خداوند را با چه عبارات دیگری از نهج البلاغه می‌توان تبیین کرد؟

خداوند هم پیداست و هم نهان. او در ذات خود پیدا اما از حواس انسان پنهان است. پنهانی او از حواس انسان از ناحیه محدودیت حواس است، نه از ناحیه ذات او. اگر نور و روشنی همیشه و همه جا به طور یکنواخت باشد، قابل احساس نیست. اگر یک آوازه به طور مداوم و یکنواخت شنیده شود، هرگز شنیده نمی‌شود. او از آن جهت پنهان است که در نهایت پیدایی است، او از شدت ظهور در پنهان و خفاست. امام علی (ع) در خطبه ۱ می‌فرماید: با هر چیز هست، اما قرین آن نیست؛ غیر از هر چیز است، اما جدای از آن نیست.

## ۱. وحی و پیام آوری در نهج البلاغه بر چه فلسفه‌ای مبتنی است؟

زیباترین و لطیف ترین جلوه بارش رحمت حق برای هدایت آدمیان ، نشان دادن راه رفتن به سوی بلندای هستی و گشودن درهای بهشت است. این کار جز به میمنت وحی و پیام آوری ممکن نیست. تنها افرادی از بشر ، یعنی پیام آوران الهی ، واسطه ابلاغ پیام هایی هستند که به واسطه فرشتگان مقرب خداوند فرستاده می شود . اینان هستند که راه حق را به آدمیان نشان می دهند . خداوند پیامبرانش را برانگیخت و وحی خود را خاص ایشان فرمود: آنان را حجت خود بر آفریدگانش نمود تا برای مردمان جای عذری نماند. پس به زبانی راست آنان را به راه حق خواند.

## ۲. هدف رسالت آخرین پیام آور الهی چیست؟

هدف آخرین پیام آور رسالت الهی آن است که انسان را از هر نوع بت پرستی چون؛ غیر خداپرستی قدرت پرستی ، شهوت پرستی ، گروه پرستی و دیگر صورت های بت پرستی و نیز از اطاعت هر آنچه آدمی را از خدا دور می سازد ، از روابط شیطانی و گمراهی ها نجات بخشد و به آستان هدایت رهنمون سازد.

۳. سیرت پیامبر اکرم در نهج البلاغه چگونه آمده است؟ پیامبر اکرم (ص) جلوه کامل رحمت و بخشش خداوندی بر مردمان بود او با گذشت و بزرگواری ، لطف و مهرورزی و استقامت و پایداری چونان طیبی ماهر و ودلسوز به مداوای دل های گمراه و گمگشته و مردمان خسته و فرو رفته در ظلمت و نکبت اهتمام کرد و زنجیرهای اسارت را گشود و راه پرواز و تعالی را ترسیم نمود

۴. ضرورت استمرار هدایت و رهبری الهی در نهج البلاغه چگونه مطرح شده است؟ رسال پیامبر اکرم (ص) برای هدایت بشر محدود به زمان و مکان نیست، بلکه جاودان است. ایمن جاودانگی به واسطه قرآن کریم و هادیانی معصوم که اوصیای پیامبرند تحقق می یابد

## ۵. ویژگی های پیشوایان الهی در نهج البلاغه چیست؟

۱. اوصیای پیامبر (ص) حامل اسرار الهی اند. و با رهبری الهی که بر امور مردمان را عهده دار می شوند.

۲. آنان پناهگاه امور الهی اند

۳. علومی که برای هدایت بشر لازم است. از طریق پیامبر به اوصیای آن حضرت رسیده است .

۴. آنان مرجع دینی و بیانگر آنند .

۵. قرآن وسنت باآنان سلامت می ماند

۶. پیشوایان معصوم مایه استواری دین وپابرجایی راه هدایتند

۷. قامت دین با آنان راست می ماند.

۸. با آنان انحراف ها از دین زدوده می شود و مسیر کمال به درستی طی می گردد.

۶. آینده جهان در نهجالبلاغه چگونه مطرح شده است؟

حضرت آینده این جهان این گونه در سخنانش تبیین می نماید: « این چنین است که آخرین ستاره هدایت الهی این خاندان (حضرت مهدی «عج») آرزوهای دیرین بشر را جامه عمل می پوشاند، و عدالت ، اخلاق ، امنیت ، رفاه و معنویت را به تمام معنا برای بشر به ارمغان می آورند و زندگی قرآنی با همه جلوه هایش تحقق می یابد .»

#### ۱. نمونه‌هایی از کاربرد واژه حق در نهج‌البلاغه را بیابید.

۱. حق به معنای واقعیت و امر واقعی مثلاً حق امری واقعی است از این روحی است.
۲. حق به معنای حقیقت؛ مثلاً ادراک به اینکه مرگ وجود دارد و اعتراف به آن حقیقت است.
۳. حق به معنای اجازه و رخصت.
۴. حق به معنای استحقاق و سزاوای برای چیزی.
۵. حق به معنای طلب و مطالبه؛ مانند حق مردم بر زمامداران و بالعکس.

#### ۲. حقوق‌مداری به چه معنا است؟ آن را بر اساس رفتارشناسی علی (ع) تبیین کنید.

حقوق‌مداری بدین معناست که محور و اساس مناسبات و روابط انسانی بر حقوق‌شناسی و پابندی به حقوق قرار گیرد و همه چیز تابع حقوق گردد. امام علی «ع» پس از به دست گرفتن حکومت همه چیز را به سوی حقوق‌مداری سوق داد، آنجا که وقتی خوارج سر به مخالفت برداشتند و نادرست‌ترین اخلاق و رفتار را از خود بروز دادند و جامعه را به آشوب کشاندند، امام علی «ع» تلاش کرد تا آنان را با حقوقشان آشنا سازد و با تبیین حد و مرزهای برخاسته از حقوق، آنان را به رفتاری درچارچوب قانون بکشانند.

#### ۳. مواردی از حقوق فردی و شخصی را در نهج‌البلاغه برشمارید.

مهمترین حقوق آدمی بر خویشتن این است که شکر وجود خود گذارد و خود را هدر ندهد. استعدادهای خود را به درستی شکوفا کند و پیوسته رو به کمال سیر نماید. آگاهی آدمی از ارزش‌های وجود خویش و استعدادهای درونی خود، زمینه‌ای اساسی برای تلاش در تربیت، تقویت، فعلیت بخشیدن به آنها و بهره‌برداری در ساحت وجود و توان خود در جهت کمال مطلوب است.

#### ۴. مواردی از حقوق اجتماعی و سیاسی را در نهج‌البلاغه گزارش کنید.

مردم دارای حقوق سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و تربیتی اند که امام آنها را به عنوان حقوق مسلم ایشان برشمرده است. مردم حق داد دارند بدانند، بپرسند، نصیحت و خیرخواهی، انتقاد و مواخذه، استیضاح و اعتراض نمایند. این حقوق برای آنان است که با ایشان به درستی و مهربانی و باکرامت و رحمت رفتار شود؛ حق دارند در همه امور نقش داشته باشند و مشارکت نمایند.

#### ۵. پیامدهای فردی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی پابندی و بی‌حرمتی به حقوق دیگران را بیابید.

پابندی به حقوق و رعایت حقوق متقابل در هر حوزه‌ای موجب تحقق عدالت، پیدایش الفت و زمینه‌ساز اخلاقیات و روایط درست انسانی است. زایل کردن حقوق و عدم رعایت حقوق متقابل، در هر عرصه‌ای آثار مخرب و تباه‌کننده دارد و این امر، زمینه‌ساز انوا ع انحطاط‌های اخلاقی، اجتماعی و سیاسی است.

#### ۱. مفهوم سیاست بر اساس آموزه‌های امام علی (ع) چیست؟

در اندیشه امام علی «ع» سیاست به هیچ وجه به مفهوم قدرت مدار ی، خود رایی، تحکم و تجبر نیست، بلکه تدبیر صحیح امور جهت خدمت به مردم ، تحقق عدالت و فراهم کردن زمینه تربیت است. از منظر امام علی «ع» سیاست انسانی به دور از فریبکاری ، قدرت مداری ، ریاکاری و زورگویی است. بلکه تدبیر امور با مبانی اخلاقی و رفتار انسانی است .

#### ۲. سیاست نزد علی (ع) چه جایگاهی دارد؟

سیاست در اندیشه علی «ع» تدبیر امور برای سامان آوردن و اصلاح امور مردمان به منظور فراهم کردن زمینه رشد و تعالی آنان است.

#### ۳. اهداف سیاست در نهج البلاغه، فرد و جامعه را به کجا هدایت می‌کند؟

چنان که اشاره شد در اندیشه امام علی «ع» غایت سیاست رشد و تعالی جامعه است. امام علی «ع» در پی آن بود که با دستیابی به اهداف سیاست خویش ، زمیته تعالی و کمال آدمیان را فراهم آورد و سیاست را برای رشد انسان ، فرد و جامعه می خواست ، نه انسان را برای سیاست

#### ۴. میان اهداف سیاست و غایت آن چه نسبتی برقرار است؟

امام علی «ع» به دنبال آن بود که با تحقق اهداف سیاست زمینه ای را فراهم کند که مردمان از سر آگاهی و بینایی ، و با اختیار و آزادی به سوی رشد و تعالی گام بردارند و بهشت را بهره خویش سازند.

### ۱- سیره سیاسی چیست و چگونه می توان آن را استخراج کرد؟

مفهوم حقیقی سیره ، نوع رفتار، سبک رفتار و طریقه خاص زندگی است که لازمه آن داشتن اصول در زندگی است؛ یعنی انسان در زندگی خویش، درحوزه های مختلف تابع اصول عملی کلی، مشخص و ثابت باشد و سیره سیاسی بیانگر چنین اصولی در عرصه سیاست است.

### ۲- خطوط حاکم بر سیاست، چه نقشی در سازمان دادن به سیاست اخلاق گرایانه دارد؟

سیاستی تابع اخلاق و راهبر می باشد که اصول ایجابی یا خطوط کلی سیاست که در آن حفظ حدود الهی قانون گرایی، عدم استفاده از فریب کاری، دروغ و گناه و غیره .... صراحت و صداقت ، شفاف سازی ، عاقبت اندیشی ، عدالت خواهی و پرهیز از خود رایی رعایت شود و از اصول سلبی و آفات سیاست دوری و پرهیز شود در این صورت سیاست علوی و دارای اخلاق گرایانه صورت می گیرد.

### ۳- پیامدهای سیاست های قبلا به آفات سیاست چیست؟

سیاست عرصه ای آفت خیز است و اگر با حراست نفس ، حاکمیت اخلاق و مهار قدرت همراه نباشد ، آدمی را در دام قدرت طلبی خود کامگی ، عقل گریزی ، خشونت ورزی ، دنیازدگی ، انحصار طلبی ، دروغگویی ، فریب کاری ، زورگویی ، کینه توزی ، حب و بغض افراطی ، ریا کاری ، گردن فرازی ، سازش کاری و دام های بسیار دیگر فرو می برد و فرد و جامعه را به تباهی می گشاید .

## ۱- چرا زندگی بدون ادب کمالی جز تباهگری نیست ؟

اگر انسان به ادب کمالی و صفات متصف نشود و کمالات انسانی در او ظهور ننماید و به لطافت وجودی دست نیابد ، در صورت انسانی فاسق جلوه می کند که از محتوای انسانی به دور است و از او جز تباهگری ، خشونت ورزی و خون ریزی ، عملی بر نمی خیزد.

## ۲- برای هریک از کمالات مطرح شده در این فصل ،نمونه هایی از عبارت نهج البلاغه بیابید؟

الف- حریت: اگر انسان در هر عرصه ای با آزادی وارد شود و شرایط حریت را رعایت کند ، خود را از اسارت حفظ می نماید

ب- حکمت :انسان حکیم بانظر وعمل حکیمانه اش به بی نیازی وسلامت ،وبه قوت وعزت می رسد.

ج- رحمت : کمال رحمت درانسان این گونه است که وجود آدمی راوسیع می سازد تابتواند برهمگان بخشش آرد و عطفوت بورزد.

د- نزاهت : پاک شدن از پستی ها،اتصاف به زیبایی ،نیکي ها وخوبی ها ازمهم ترین اهداف نظام های دینی واخلاقی است.

و- عدالت : به معنای قراردادن هرچیز درجای خود ،رعایت استحقاق هر چیز و رساندن هر ذی حقی به حقش آمده است

ز- عبودیت :عبودیت تسلیم حق بودن وگردن نهادن به خواست الهی است یعنی عبد به جز رضای حق نخواهد

ح- سماحت : هر چه انسان به مراتب بالاتری از انسانیت نایل شود بخشش و بخشندگی و بزرگواری او بیشتر می شود.

ط- قناعت: بسنده کردن به فقر ونارداری وتنگ دستی نیست ،بلکه بسنده کردن به کفاف است یعنی آدمی به اندازه ای معقول

ومعتدل درزندگی بسنده کند وخود را اسیر حرص وآز وفزون خواهی ننماید

ی- شجاعت: این است که انسان آنجا که باید بایستد وبی باکی ننماید ،بتواند خود رانگه دارد وصبر نماید وشکیبایی ورزد

ک- استقامت : ارزش واعتبار انسان به راستی وپایداری اودرحق ،واستقامت اودرمعرکه های زندگی است.

ل- علو همت : درنگاه امام علی «ع»انسانیت انسان به همتش است و والایی همت ،نشانه والایی مرتبه انسانی آدمی است .

م- پابندی به تعهدات : مادام که پیمان برقرار است ،وشکستن آن جایز نیست ؛ زیرا هر پیمان و تعهدی ، پیمان و تعهد با خدای متعال است .